

Literatura Catalana. Segle XX ¹

XIV. EL NOUCENTISME	5
1. CONTEXT HISTÒRIC	5
PROLETARIAT:	5
BURGESIA:	5
1.1 LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA	5
1.2 LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1923-1930)	5
2. MODERNISME I NOUCENTISME	5
2.1 ESTÈTICA	5
2.2 IDEOLOGIA	6
2.3 EUGENI D'ORS	6
OBRA DESTACADA	6
3. LA POESIA NOUCENTISTA	7
3.1 GUERAU DE LIOST	7
OBRES DESTACADES	7
3.2 JOSEP M. LÓPEZ-PICÓ	7
OBRES DESTACADES	7
3.3 JOSEP CARNER	7
OBRA POÈTICA DESTACADA	8
OBRA EN PROSA DESTACADA	8
OBRA TEATRAL DESTACADA	8
4. LA NARRATIVA NOUCENTISTA	8
4.1 LA PROSA PERIODÍSTICA	8
4.2 LA NOVEL·LA	9
4.3 EUGENI D'ORS	9
OBRES NARRATIVES DESTACADES	9
XV. ELS MOVIMENTS D'AVANTGUARDA	9
5. CONTEXT HISTÒRIC	9
6. ELS MOVIMENTS D'AVANTGUARDA EUROPEUS	10

¹ Extret de Roser ARMENGOL GALLEMÍ, *LiteCard (Autors i Obres de la Literatura Catalana)*. Barcelona: Edicions Castellnou ("El minimanual"; 12), 1995.- pàgs 28-43.-

IDEOLOGIA	10
CRONOLOGIA	10
7. L'AVANTGUARDA A CATALUNYA	11
AUTORS I GRUPS AVANTGUARDISTES	11
7.1 JOSEP MARIA JUNOY(1887-1955)	11
OBRA DESTACADA:	12
7.2 SEBASTIÀ SÁNCHEZ-JUAN (1904-1974)	12
7.3 JOAN SALVAT-PAPASSEIT (1894-1924)	12
OBRES DESTACADES	12
7.4 J. V. FOIX (1893-1987)	12
OBRA DE POESIA I DE PROSA POÈTICA DESTACADA	13
<u>XVI. LA LITERATURA DELS ANYS TRENTA. LA PREGUERRA</u>	14
8. CONTEXT HISTÒRIC	14
8.1 LA SEGONA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL	14
9. LA POESIA DE TRADICIÓ SIMBOLISTA	14
• POETES FRANCESOS MÉS REPRESENTATIUS	14
• ARTISTES I FILÒSOFS D'ALTRES CULTURES AFINS AL SIMBOLISME	14
• POETES CATALANS DESTACATS:	14
9.1 MARIÀ MANENT (1898-1988)	15
OBRES DESTACADES	15
9.2 TOMÀS GARCÉS (1901-1993)	15
OBRES DESTACADES	15
9.3 CLEMENTINA ARDERIU (1889-1976)	15
OBRES DESTACADES	15
9.4 CARLES RIBA (1893-1959)	16
OBRA POÈTICA DESTACADA	16
OBRES DESTACADES	16
10. LA NARRATIVA	17
10.1 JOAN PUIG I FERRATER (1882-1956)	17
OBRES DESTACADES	17
10.2 CARLES SOLDEVILA (1892-1967)	17
OBRES DESTACADES	17

10.3 MIQUEL LLOR (1894-1966)	18
OBRA DESTACADA:	18
10.4. JOSEP PLA (1887-1981)	18
OBRA PERIODÍSTICA	18
OBRA NARRATIVA	18
OBRES DESTACADES	19
11. EL TEATRE	19
11.1 JOSEP M. DE SAGARRA (1984-1961)	19
OBRA POÈTICA	19
OBRA DESTACADA	19
OBRA TEATRAL	19
OBRES DESTACADES	20
OBRA NARRATIVA	20
OBRES DESTACADES	20
<u>XVII. DE LA LITERATURA DE POSTGUERRA ALS ANYS SEIXANTA</u>	21
12. CONTEXT HISTÒRIC	21
12.1 ELS ANYS QUARANTA	21
12.2 ELS ANYS CINQUANTA	21
13. LA POESIA DE TRADICIÓ SIMBOLISTA	21
13.1 BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL (1913-1938)	21
OBRES	22
13.2 MÀRIUS TORRES (1910-1942)	22
OBRA	22
13.3 AGUSTÍ BARTRA (1908-1982)	22
OBRES DESTACADES	22
13.4 JOAN VINYOLI (1914-1985)	23
OBRES DESTACADES	23
14. LA POESIA DE TRADICIÓ AVANTGUARDISTA	23
14.1 JOSEP PALAU I FABRE (1917)	23
OBRES DESTACADES	23
14.2 JOAN BROSSA (1919)	23
OBRES DESTACADES	24

15. DOS POETES A PART: SALVADOR ESPRIU & JOAN OLIVER/PERE QUART	24
15.1 SALVADOR ESPRIU (1913-1985)	24
OBRES DESTACADES	24
4.2 JOAN OLIVER/PERE QUART (1899-1986)	25
OBRES DESTACADES	25
16. LA NARRATIVA	26
16.1 PERE CALDERS (1912-1994)	26
OBRES DESTACADES	26
15.2 LLORENÇ VILLALONGA (1897-1980)	26
OBRA NOVEL·LÍSTICA	27
15.3 MERCÈ RODOREDA (1908-1982)	28
17. EL TEATRE	30
17.1 SALVADOR ESPRIU	30
OBRES DESTACADES	30
17.2 JOAN OLIVER	30
OBRES DESTACADES	31

XIV. El Noucentisme

1. Context històric

Les transformacions de l'economia van implicar un canvi paral·lel en la societat; determinaren l'aparició d'una burgesia industrial i d'un proletariat — fins i tot en el camp es reforçà una massa de jornalers, autèntic proletariat rural.

Proletariat:

Pel que fa al proletariat, les dures condicions de treball i de vida en facilitaren la puresa de consciència i el fet que s'organitzés. A partir de l'any 1868 anà prenent contacte amb les idees revolucionàries de la *Primera Internacional* i s'anà polititzant progressivament.

Burgesia:

El segle XIX va ser el gran segle de la burgesia. A Catalunya, a més, va ser el període de formació de la consciència catalana, vehiculada per mitjà del moviment de la *Renaixença*. Es va crear la *Unió Catalanista* (1891), que convocà una assemblea a Manresa. En aquesta assemblea es van redactar les *Bases de Manresa* (1892), la plataforma del pensament catalanista, conservador i tradicionalista. Hi va destacar **Prat de la Riba**. L'any 1898 un grup d'industrials descontents de la política econòmica del govern de Madrid crearen el primer partit polític catalanista i burgès, la *Lliga Regionalista*, molt actiu durant el primer terç del segle XX.

La burgesia va mantenir l'hegemonia en la societat catalana. Criticava l'Estat central per la seva ineficàcia i per la corrupció i donava suport a la *Lliga Regionalista*; alhora, però, demanava la intervenció de l'Estat per controlar el moviment obrer i enfrontar-s'hi.

1.1 La Mancomunitat de Catalunya

L'any 1914 es constituí la Mancomunitat sota la presidència de Prat de la Riba. Es reconeixia, així, el particularisme de Catalunya; era, alhora, el primer intent de descentralitzar l'Estat, i la Lliga aconseguia el poder.

Paral·lelament es radicalitzà el moviment obrer i aparegueren grups catalanistes radicals: Acció Catalana (1922) i Estat Català (1922), aquest darrer fundat per Francesc Macià.

1.2 La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)

La inestabilitat social i la crisi econòmica generada per la guerra (1914-1918) van dur a la instauració de la dictadura del general Primo de Rivera durant el regnat d'Alfons XIII, solució per la qual optaren les classes dirigents. La Lliga li donà suport malgrat que representava una reafirmació de la unitat d'Espanya i la prohibició de tots els partits polítics catalanistes, a més de la desaparició de la Mancomunitat. La ineficàcia de la dictadura a l'hora d'afrontar els problemes generats per crisi econòmica va fer que el dictador dimitís i s'exiliés.

Ideològicament el noucentisme partia dels supòsits del modernisme. Els trets en comú eren el reformisme, l'europeisme, la lluita per una llengua literària apta per a tots els usos de l'activitat social i el rebuig de les formes estètiques del segle XIX, entre d'altres. La gran diferència està en el fet que el noucentisme tenia un poder polític de què el modernisme s'havia vist mancat: Prat de la Riba va arribar a la presidència de la Diputació de Barcelona i va publicar *La nacionalitat catalana* el 1906, any en què Eugeni d'Ors inicià el *Glosari* a "*La Veu de Catalunya*".

2. Modernisme i noucentisme

2.1 Estètica

Des del punt de vista estètic, el noucentisme condemnava el romanticisme i menysvalorava tant el costumisme i el naturalisme — perquè eren realistes —, com l'art per l'art — perquè era gratuït. Postulava un art clàssic, basat en l'obra ben feta i la perfecció formal, que exemplifiqués de manera pragmàtica els grans ideals comunitaris i nacionals.

Amb tot, s'identificaren amb el *parnasianisme* i el *simbolisme*.

2.2 Ideologia

El noucentisme era l'afirmació de la raó i de l'intel·lecte sobre el sentiment i l'instint, defugia l'extremisme i maldava per la contenció, es decantava més pel funcionalisme que no pas pel decorativisme i, amb un clar esperit pragmàtic, només potenciava els aspectes realitzables a curt termini i que s'adiguessin amb l'interès de la classe burgesa al poder. Bandejava, doncs, la utopia.

El noucentisme, com a moviment polític-cultural, va transcendir de molt l'àmbit de la ideologia en abstracte i s'articulà en una pràctica institucional a fi de garantir un suport material a la creació i a la transmissió de cultura. Aquesta pràctica institucional es concretà en:

- La creació d'un aparell ideològic d'Estat. La Mancomunitat va crear tot de centres culturals i educatius que, a la pràctica, esdevingueren centres transmissors de la seva ideologia. La Biblioteca de Catalunya (1914) i les biblioteques populars d'arreu de Catalunya — a partir de 1925 — van ser els puntuals bàsics d'una xarxa docent. Igualment, l'Institut d'Estudis Catalans (1907), la Institució Escolar d'Estudis Superiors, l'Escola de Bibliotecàries, la d'Infermeres, etc.

- La fixació de la llengua literària, convertida en un afer públic prioritari.

Precedides per la celebració del I Congrés Internacional de Llengua Catalana (1906) i per la creació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911), el 1913 es van promulgar les *Normes Ortogràfiques*, obra fonamentalment de Pompeu Fabra. La llengua literària normalitzada tenia el suport ferm dels escriptors noucentistes i es va vehicular a través de les institucions docents i culturals de la Mancomunitat.

- La construcció d'infraestructures culturals, com ara publicacions periodístiques i empreses editorials.

2.3 Eugeni d'Ors

L'ideòleg del noucentisme fou Eugeni d'Ors. Va ser el prototipus de professional dedicat a les lletres i a l'organització de la cultura.

Cridat per Prat de la Riba, el 1906 inicià a *La Veu de Catalunya*, amb el pseudònim de Xènius, la publicació d'una secció diària titulada *Glosari* a través de la qual realitzà una veritable tasca d'il·lustració que va influir moltíssim en tota una generació.

El 1911 s'encarregà de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1915 de l'Escola de Bibliotecàries i el 1917 fou nomenat director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat.

La mort de Prat de la Riba i l'enemistat d'Eugeni d'Ors amb alguns dels principals intel·lectuals del país l'obligaren a presentar la dimissió, alhora que era destituït de tots els altres càrrecs. Tot plegat motivà el transfuguisme de **D'Ors** a la cultura espanyola, fins arribar a militar a la Falange.

Obra destacada

D'Ors és autor, de fet, d'una sola gran obra, el *Glosari*, en què definia els dos mots clau del noucentisme: l'*imperialisme* — un projecte d'expansió cultural — i l'*arbitrarisme* — la transposició d'aquell concepte a l'àmbit estètic.

D'altra banda, també publicà *La Ben Plantada* (1911), l'obra literària que més se li valora. Es tracta d'un recull de *gloses* de tema monogràfic, en què mostra la sublimació estètica de l'ètica noucentista mitjançant la descripció literària d'una suposada dona catalana ideal.

3. La poesia noucentista

Des del començament del segle XX existia un grup de poetes amb consciència de presentar una alternativa més o menys global a la poesia modernista i de compartir uns mateixos interessos polítics, morals i literaris.

Els components d'aquest grup, que recolliren la influència i el mestratge de Torras i Bages i de Costa i Llobera, van ser:

- Josep Carner
- Jaume Bofill i Mates, *Guerau de Llostr*
- Josep M. López-Picó
- Rafael Masó

La plataforma de *La Revista*, a partir de 1915, va tenir un paper notable en la difusió de la poesia noucentista.

3.1 Guerau de Llostr

Era el pseudònim d'un dels màxims poetes del moviment, Jaume Bofill i Mates (1878-1933).

Des dels anys de formació entrà en contacte amb Josep Carner, Josep M. López-Picó, Jordi Rubió i Rafael Masó. S'acollí al mestratge de Prat de la Riba i de Torras i Bages. A partir d'aquests contactes i influències es forjaren les seves dues grans vocacions: la poesia i la política.

Juntament amb Carner, fou un dels primers escriptors a defensar i difondre, a partir de la pròpia obra en prosa i en vers, una llengua literària formada sota els dissenys de Pompeu Fabra. Per això un dels trets essencials de la seva poesia és la recerca d'una expressió precisa, neta d'impureses i de dialectalismes extravagants. La seva imatge de líric eixut i cerebral es complementa amb un distanciament irònic que, en el decurs del temps, es convertí en sàtira.

Obres destacades

El primer llibre que escriví, *La muntanya d'ametistes* (1908), prologat per Eugeni d'Ors, fa referència al paisatge del Montseny, d'on és originària la seva família. *La ciutat d'ivori* (1918), en canvi, és un cant a l'altre paisatge del poeta: la ciutat de Barcelona.

3.2 Josep M. López-Picó

Va néixer i va morir a Barcelona (1886-1959).

La principal activitat pública en què participà fou la fundació, juntament amb Joaquim Folguera, de "*La Revista*", que dirigí des que es va crear, el 1915, fins que va desaparèixer, el 1936. També estigué vinculat a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i a la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Els termes de la seva poesia fan referència a l'anàlisi dels sentiments i conflictes personals (de caràcter humà i religiós). Intenta buscar el que és essència de l'existència humana, sense banalitats superficials.

Obres destacades

Intermezzo galant (1910); *Turment-frument* (1910); *Epigramata* (1915); *Elegia* (1925)

3.3 Josep Carner

Va néixer el 1884 a~ si d'una família petitburgesa i lletraferida de Barcelona, i morí a l'exili, a Brussel·les, el 1970. La seva precocitat literària es manifestà de manera sorprenent des dels dotze anys, quan publicà els primers escrits i començà a participar en tot tipus de certàmens literaris, i a guanyar-los. Col·laborà regularment a *La Veu de Catalunya*. A més, dirigí diverses editorials i fou membre, des de la seva fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, on participà activament en la tasca de fixació lingüística. L'any 1920 optà per la carrera diplomàtica, la qual cosa l'allunyà de Catalunya, tot i que hi va mantenir contactes personals i professionals constants. Un cop acabada la guerra

espanyola (1936-1939), l'allunyament es convertí en un exili forçós: primer a Mèxic (1939-1945) i després a Brussel·les, ciutat on exercí com a professor a la Universitat Lliure i on va morir.

Josep Carner es convertí, de ben jove, en una mena de mite. L'aurèola de què gaudí en l'etapa barcelonina es va engrandir encara més amb l'allunyament de Catalunya.

Obra poètica destacada

• El primer llibre de Carner considerat autènticament noucentista és *Els fruits saborosos* (1906). De la seva poesia primerenca anterior a aquest llibre, el mateix poeta en salvà ben poques coses. Amb *Els fruits saborosos*, però, començà un mític camí de consagració com a «príncep dels poetes».

• El 1914 consolidà la imatge de gran poeta amb la publicació de dues obres ben diferents, però de qualitat indiscutible: *Auques i Ventalls*, considerat el millor exponent de la ironia carneriana i un llibre eminentment vitalista, i *La paraula en el vent. Bella terra, bella gent* (1918) i *L'oreig entre les canyes* (1920) tanquen aquest període de la seva poesia.

En les dècades dels vint i dels trenta, el poeta va assolir la plena maduresa, amb un to més reflexiu i metafísic. El *cor quiet* (1925) denota l'enyorança per l'allunyament de Catalunya i la crisi de l'estètica noucentista.

A partir de 1925, el ritme de publicació es va tornar més espaiat i Carner es dedicà a retocar alguns llibres. en un llarg i tenaç procés d'autocorrecció que culminà amb la publicació del volum *Poesia* (1957).

El punt culminant de la maduresa poètica el constitueix el poema narratiu *Nabí* (Buenos Aires, 1941), el més ambiciós de l'obra carneriana.

Obra en prosa destacada

A més de la poesia, Carner també excel·lia per la dedicació a la prosa i, més secundàriament, al teatre. La seva prosa estava íntimament lligada a l'activitat periodística de l'autor. En destaca la varietat temàtica, d'intenció i de registre estilístic. És un bon exemple de la tasca civilitzadora que pretenien els noucentistes.

Les bombomies (1925); *Tres estels i un ròssec* (1927).

D'altra banda, Carner també es dedicà apassionadament i prolíficament a les traduccions. Eren el seu «laboratori lingüístic», i a més representaven la difusió en català d'obres de grans autors universals, fet que contribuïa a l'obertura cultural de Catalunya, a l'europeïtzació. Traduí bàsicament de l'anglès i del francès: Shakespeare, Dickens, Molière, Twain, Defoe, Musset, La Fontaine, Carroll, etc.

Obra teatral destacada

• La dedicació de Carner al teatre fou més minsa i escadussera:

El giravolt de maig (1928), llibret d'una òpera musicada per Eduard Toldrà; *El ben cofat i l'altre* (1951).

4. La narrativa noucentista

4.1 La prosa periodística

En l'intent de professionalitzar-se com a homes de lletres, els escriptors noucentistes col·laboraren en qualitat de periodistes i escriptors en la premsa tant en català com en castellà. Per aquest motiu es pot dir que la premsa catalana del 1900 al 1938 fou una de les més intel·lectuals d'Europa.

Aparegueren publicacions periòdiques arreu de Catalunya, però sovint eren de curta durada i d'àmbit local. La premsa de més influència es trobà, lògicament, centralitzada a Barcelona.

- En castellà hi havia: *La Vanguardia*, *El Diluvio* i *La Publicidad*.

- En català, el panorama era molt més reduït: *La Veu de Catalunya*, portaveu de la Lliga Regionalista i de la ideologia de dretes, burgesa i catalanista; i *El Poble Català*, d'ideologia liberal i esquerrana, que va ser rellevat el 1922 per *La Publicitat*.

A *La Veu*, i sota la direcció de Prat de la Riba, hi col·laboraren Eugeni d'Ors, Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Carles Soldevila, etc.

A més, existien les revistes humorístiques, de gran popularitat:

- *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, republicanes i anticlericals;

- *Cucut*, setmanari relacionat amb La Lliga; *Papitu*.

Revistes literàries, en les quals es notava fortament l'empremta dels noucentistes:

- *Empori*

- *Catalunya*

- *La Revista*

Coincidint-hi cronològicament, però responent a uns altres interessos i influències culturals, es publicaren les revistes d'avantguarda, la majoria de vida molt efímera.

4.2 La novel·la

Centrat gairebé exclusivament en la poesia, el noucentisme ignorà la novel·la. A més, a tot Europa el gènere narratiu es trobava en crisi. Per aquestes raons, tant Eugeni d'Ors com Josep Carner menysprearen la narrativa modernista, sobretot la novel·la — i en particular la novel·la rural.

4.3 Eugeni d'Ors

Eugeni d'Ors va preveure l'evolució del gènere en l'ús d'un nucli mínim de ficció amb finalitats didàctiques i exemplars: les seves novel·les eren, en definitiva, una continuació del *Glosari*. Es plantejà la novel·la com a text subsidiari d'un sistema ideològic i, pel fet d'atorgar-li caràcter didàctic, les figures esdevingueren arquetípiques i inversemblants.

Obres narratives destacades

La Ben Plantada (1911), *Tina i la Guerra Gran*, *Gualba*, *la de mil veus* i *Oceanografia del tedi*, que escriví entre 1911 i 1916 i que difongué a través de *La Veu de Catalunya*.

XV. Els moviments d'avantguarda

5. Context històric

Els moviments d'avantguarda, eminentment europeus, van estar marcats de forma essencial pels esdeveniments històrics del primer quart de segle, sobretot la *Primera Guerra Mundial* (1914-1918) i el desencant que es va produir en la postguerra immediata. La tensió entre la societat establerta i aquells sectors que hi lluitaren en contra fou general i s'aguditzà amb la guerra.

A Catalunya, el mes de març de 1931 es va crear **Esquerra Republicana**, partit fundat per **Lluís Companys**, **Francesc Macià** i **Bonaventura Gassol**. El nou grup va esdevenir hegemònic en la societat catalana.

La crisi econòmica de 1929 i la proclamació a l'Estat de la **República el 14 d'abril de 1931** van fer canviar les coses: la revolta estètica i ètica passà a ser revolta política, compromesa amb uns signes concrets.

6. Els moviments d'avantguarda europeus

Ideologia

Els *moviments d'avantguarda* representaren un trencament subversiu amb la societat burgesa establerta i amb la cultura acadèmica. Van ser, al mateix temps, una experimentació artística i un compromís en la recerca de noves formes d'expressió. Els moviments d'avantguarda eren heterogenis i contradictoris, i hi trobem des del militarisme i l'exaltació de la guerra dels **futuristes** — que arribaren, al final, a col·laborar estretament amb el feixisme —, fins a l'actitud molt més lliure i àcrata dels **dadaïstes** o el dogmatisme dels **surrealistes**. Però el rebuig general dels seus contemporanis unia totes aquestes tendències, que agitaven les aigües estancades de les velles ideologies oficials i benpensants.

Cronologia

Els moviments d'avantguarda van sortir als primers anys del segle i es van exhaurir a la dècada dels trenta, encara que el període més productiu i interessant fou el de 1915 a 1925.

2.1 Fauvisme (1905)

Moviment pictòric francès. Va sorgir com a reacció a la llum i el color dels impressionistes.

2.2 Expressionisme (1905)

Moviment artístic i literari nascut a Alemanya. Defensava un *pacifisme militant*, tot i que feia un elogi de la follia i de la mort. A causa de les tensions de l'esperit, deformava ambients i personatges.

2.3 Cubisme (1907 — Guillaume Apollinaire)

Moviment artístic i literari nascut a París. Considerava el *volum* com l'atribut important dels objectes i tractava d'expressar-lo plàsticament per mitjà només de *figures i sòlids geomètrics*. Requeria la participació activa de l'espectador, que havia de reconstruir mentalment l'obra.

Pel que fa a la literatura cal destacar l'aplicació del *collage*² —que consisteix a usar diferents tipografies— i la creació del *cal·ligrama*.

2.4 Futurisme (1909 — Marinetti)

Moviment nascut a Itàlia. El primer manifest futurista aparegué a *Le Figaro* de París l'any 1909. Tanmateix, el terme fou encunyat el 1904 pel poeta català **Gabriel Alomar**. Va desaparèixer el 1944 amb la mort de **Marinetti**, després d'haver-se degradat fins al punt de col·laborar amb el feixisme.

El futurisme feia *apologia de la guerra*, de l'esport, del *dinamisme*, de la joventut, de les *innovacions mecàniques*, etc. Atacava frontalment la tradició i el passat.

Literàriament, els trets més importants són la *destrucció de la sintaxi*, les paraules en llibertat i la *imaginació sense fils semàntics*.

2.5 Dadaïsm (1915 — Tristan Tzara)

Dadà era el nom d'un **grup** nascut a Zuric, al *Cabaret Voltaire*, al voltant de l'escriptor **Hugo Ball**, el pintor **Hans Harp**, el poeta **Tristan Tzara** i l'arquitecte **Marcel Janko**.

El **dadaïsm** es caracteritzava per una *actitud anarquitzant* —la *destrucció per la destrucció*— i una ideologia ètica i política contra la concepció del món desencadenada per la guerra de 1914. Es parla del «*fàstic dadà*» davant el món.

En literatura, els dadaïstes practicaven l'**escriptura automàtica** —expressió de la *paraula sense control de la voluntat*— i portaven fins a les últimes conseqüències concepcions ja formulades en els moviments anteriors.

2.6 Surrealisme (1920 — André Breton)

Fou el moviment d'avantguarda més organitzat i programàtic. Existeix un *primer Manifest surrealista* (1924) i un segon text teòric d'**André Breton**.

² **collage*** [fr] m Composició artística feta d'elements diversos (retalls de diari, teixits, etc) enganxats sobre tela o fusta.

Els surrealistes *exploren l'univers dels somnis i de l'inconscient*, fet que denota una influència de la **psicoanàlisi**. *Es legitima l'absurd*. A partir dels anys trenta s'observa una forta politització d'aquest corrent, que s'anirà identificant amb el **marxisme**.

Quant a la literatura, els surrealistes van fer ús de l'**escriptura automàtica** i de la tècnica de la **supressió de la puntuació**.

Autors: **André Breton, Louis Aragon, Paul Éluard, Philippe Soupault, Salvador Dalí**, etc.

7. L'avantguarda a Catalunya

Catalunya es va mostrar especialment receptiva als esdeveniments culturals europeus, en els quals veia una sortida internacional i cosmopolita per a la literatura nacional i localista del moment. Ara bé, el panorama literari i cultural d'aquest període era heterogeni, difícil i complex. La paradoxa de l'avantguardisme a Catalunya fou que proclamava la **destrucció d'una cultura tradicional que encara no s'havia pogut consolidar** definitivament. L'avantguardisme literari no va ser una alternativa a la literatura noucentista oficial, sinó una peripècia individualitzada, sense cohesió i vacil·lant que aconseguia un **trencament estètic, però no ideològic**.

L'avantguardisme visqué amb el noucentisme —la simbiosi perfecta de cultura i poder polític— i recollí *l'herència de modernitat, el rebuig de la classe burgesa i la recerca de l'art total del modernisme*. Per això mateix, l'avantguarda literària a Catalunya resultà moderada i no establí ni polèmica ni discussió amb els representants oficials de la cultura, ja que responia a una situació anòmla. D'altra banda, els noucentistes foren uns bons divulgadors de l'activitat artística i cultural europea del moment —**Eugeni d'Ors** parlà de **Marinetti** en una glosa del 1908 i **López-Picó** donà entrada a **Salvat-Papasseit** i **Josep Mª Junoy**.

El moment de màxima esplendor final de l'avantguarda a Catalunya, durant els primers anys trenta, va donar fruits com la publicació dels **Fulls Grocs** i **Hèlix**, la fundació del GATPAC —un grup d'arquitectes progressistes—, la creació de l'ADLAN i una conferència de **Salvador Dalí** a l'Ateneu Barcelonès sobre surrealisme.

La proclamació de la República va fer canviar radicalment la situació. L'aposta fou per una revolució més política que estètica.

Autors i grups avantguardistes

- Les figures més representatives de l'avantguarda catalana van ser: **Josep M. Junoy, Sebastià Sánchez-Juan, Joan Salvat-Papasseit** i **J. V. Foix**.
- El **Grup de Sabadell** (1925-1930) era l'avantguarda catalana més autèntica, la que s'aproximava més als postulats surrealistes de **Breton**.
- Un altre grup el formaven **J. V. Foix, Sebastià Gasch, Lluís Montanyà** i **Salvador Dalí**.

Aquest grup s'expressava a través de la revista *L'Amic de les Arts*, consagrada a les arts plàstiques i a la literatura, que havia sorgit a Sitges l'abril de 1928 i es publicà fins al març de 1929. El 1928 aparegué el «**Manifest Groc**» signat per **Dalí, Montanyà** i **Gasch**. El 1929, l'editorial de la revista, signat per **Dalí**, fou la primera mostra coherent, lògica i polèmica del surrealisme a Catalunya, i ja s'hi insinuava el «*mètode paranoicocrític*» del pintor.

7.1 Josep Maria Junoy(1887-1955)

Durant els anys vint, **Junoy** introduí a la literatura catalana el **cubisme** i alguns elements de la **retòrica futurista**.

El 1916 va sortir el número 0 de la revista avantguardista **Trossos**, fundada i dirigida per **Junoy** fins al 1918, any en què **J. V. Foix** se'n va fer càrrec; des d'aleshores la revista es decantà més cap a la literatura que cap a les arts plàstiques.

El 1920 publicà, d'una banda, el llibre *Poemes i cal·ligrames*, prologat per Apollinaire, i de l'altra un *recull d'haikus* (forma estròfica d'inspiració japonesa que van posar de moda les avantguardes franceses).

Amb tot, als anys trenta i sobretot als quaranta, Junoy abandonà la posició renovadora i terrorista de les avantguardes per acomodar-se a una línia conservadora i fins i tot reaccionària.

Obra destacada:

Poemes i cal·ligrames (1920)

7.2 Sebastià Sánchez-Juan (1904-1974)

La seva trajectòria, com la de Junoy, oscil·la entre l'opció més revolucionària —lligada al futurisme i al surrealisme—, dins la qual va arribar a escriure el *Segon manifest català futurista* (1922) seguint el model de Salvat-Papasseit, i l'opció més tradicional.

7.3 Joan Salvat-Papasseit (1894-1924)

Era fill d'un fonger de la *Compañía Transatlántica*, que va morir en alta mar quan ell tenia set anys; va rebre una formació escolar molt escassa i va haver de lluitar molt des de ben jove per la subsistència. Una tuberculosi crònica el va dur a la mort quan tenia només trenta anys.

La seva obra mostra l'evolució de la poètica avantgardista a Catalunya *des dels orígens modernistes i regeneracionistes fins a la pràctica avantgardista*. Salvat començà a escriure en castellà una sèrie d'*articles ideològics* (1915) de **regust modernista, cristià, socialista** i d'un *cert nacionalisme*. Traïen apassionadament la seva procedència obrera i humil. El 1917 inicià la veritable trajectòria com a poeta amb la publicació a la revista **Un enemic del poble** del poema programàtic «*Columna vertebral: Sageta de foc*» i el descobriment de les possibilitats revolucionàries del **futurisme**. Recollí el seu programa en diversos **articles programàtics**.

Obres destacades

• Articles programàtics:

«Sóc jo que parlo als joves» (1919), «Concepte del poeta» (1919) i «Contra els poetes amb minúscula» (1920), que porta el subtítol «Primer manifest català futurista».

• Obres poètiques destacades:

Poemes en ondes hertzianes (1919), *L'irradiador del port i les gavines* (1921) —probablement els llibres més avantguardistes, amb *elements del cubisme francès* i, sobretot, *futuristes*—, *Les conspiracions* (1922), *La gesta dels estels* (1922) i *El poema de la rosa als llavis* (1923) —en els quals reflecteix el procés de *mitificació de la realitat*, del que és subjectiu i líric vehiculat per una expressió més clàssica. *Ossa menor* (1925) fou el seu darrer llibre i es publicà pòstumament, igual que el recull de prosa poètica *Els nens de la meua escala* (1926), en el qual sublimà la infantesa i l'elevà a la categoria de mite.

7.4 J. V. Foix (1893-1987)

Va néixer a l'antiga vila de Sarrià, fill d'una família petitburguesa benestant. Des de ben jove transcrivía textos dels autors catalans medievals i era un lector insaciable no solament dels clàssics catalans, sinó també els toscans, els llatins, els grecs i els moderns com ara **Verdaguer, Maragall, Prat de la Riba**, etc. El 1917 publicà les primeres composicions a *La Revista* i s'interessà pels moviments artístics d'avantguarda francesos i italians. El 1918 assumí la direcció de la revista *Trossos*. Edità *Monitor* (1920-1922) i d'ençà de la catalanització de *La Publicitat* en fou el director literari fins a l'any 1936. Col·laborà també en altres publicacions en què apareixien els seus textos sobre l'avantguarda (*L'Amic de les Arts, Revista de Poesia, Quaderns de poesia*, etc.). La guerra

espanyola el va recloure en el silenci, fins que començà a recobrar presència pública amb col·laboracions periodístiques. El 1966 li van concedir el **Premio Nacional de Literatura**, que refusà, i el 1973, el **Premi d'Honor de les Lletres Catalanes**, que acceptà.

La poètica de **Foix** és a la cruïlla de diferents direccions estètiques. Hi ha, d'una banda, el desig de *recerca i renovació de l'avantguarda* i, de l'altra, un *treball rigorós i exigent de creació de la llengua poètica* —a imitació dels clàssics—; per això la seva obra **es caracteritza per la tensió entre el surrealisme innovador i la influència i l'acceptació de la tradició.**

Obra de poesia i de prosa poètica destacada

• Proses poètiques:

Gertrudis (1927) conté quasi tots els ingredients formals i de contingut que caracteritzaran la seva obra;

KRTU (1932).

Les proses d'ambdós llibres són reelaboracions d'un extens diari que Foix datà el 1918.

Diari 1918 (1956),

Darrer comunicat (1970),

Tocant a mà (1972),

Cròniques de l'ultrason (1985).

• Obra de poesia:

El 1947 publicà *Sol, i de dol* —amb peu d'impremta del 1936—, un llibre de sonets en què planteja *la tensió entre renovació i tradició literàries* i que el donà a conèixer com una de les personalitats més poderoses de la poesia catalana.

Les irrealis omegues (1948).

On he deixat les c/aus? (1953).

Onze nadals i un cap d'any (1960), recull de diversos poemes que havia enviat a amics com a felicitacions de Nadal entre els anys 1948-1958.

El 1963 publica una altra selecció de proses del *Diari 1918* amb el títol *L'estrella d'en Perris*.

Desa aquests llibres al calaix de baix (1964) és un dels darrers llibres de poesia publicats.

• **Obra en prosa destacada:** *Catalans de 1918* (1965).

• **Obra periodística destacada:** *Els lloms transparents* (1969); *Allò que no diu «La Vanguardia»* (1971).

XVI. La literatura dels anys trenta. La preguerra

8. Context històric

8.1 La Segona República i la Guerra Civil

El 14 d'abril de 1931 es proclamava a Espanya la **Segona República** (1931-1939), el govern de la qual evolucionà des de posicions conservadores fins al *Front Popular* (coalició de partits d'esquerra). En aquest període cal destacar:

- Un enriament de l'ambient polític i social a Espanya: la proclamació de la Segona República va coincidir amb una gran depressió general, la qual cosa tingué efectes molt negatius per a l'estabilitat social del període republicà. Alhora, es van dur a terme algunes de les reformes més importants de la història del país: reforma de l'exèrcit, reforma agrària —amb l'oposició dels grans propietaris rurals—, reforma de l'ensenyament —laic i, per tant, limitant el monopoli dels col·legis religiosos—, etc.;

- La trajectòria diferencial de Catalunya: proclamació de la **República Catalana** per **Francesc Macià**, el 12 d'abril de 1931, dins el projecte d'un *Estat espanyol federal*; elaboració de l'*Estatut d'Autonomia* del govern de la Generalitat catalana (1932); tensions entre el govern d'esqueres del president **Lluís Companys** i el govern conservador de Madrid, etc.

El període republicà va culminar amb la sublevació militar del 17 de juliol a Melilla, que s'estengué ràpidament arreu d'Espanya. A Barcelona la sublevació es produí el 19 de juliol, però la població, armada per la Generalitat, i les forces d'ordre públic fidels a la República, aturaren els rebels.

Esclatà la guerra (1936-1939), que es va saldar amb la victòria de les tropes feixistes i rebels del general Franco, i amb gairebé quaranta anys de dictadura.

La majoria dels intel·lectuals i polítics més destacats es van veure obligats a emprendre el camí de l'exili, alguns a Europa i d'altres a Amèrica. Després, quan van comprendre que la dictadura «anava per llarg», retornaren progressivament a casa, a la resistència i a la clandestinitat.

9. La poesia de tradició simbolista

La generació de poetes nascuts majoritàriament entre la darrer part del segle XIX i els primers anys del XX i que es donaren a conèixer als anys trenta —la «*generació sacrificada*» per la guerra—, va seguir la tradició de la **poesia simbolista i postsimbolista**.

Cal recordar que el **simbolisme** és un *moviment poètic francès, hereu del romanticisme i el parnassianisme, que s'oposà radicalment al naturalisme zollià i al positivisme*.

La poesia simbolista era *hermètica i lliure en la forma* —utilitzaven el *vers lliure*—, que pretenia *reinstaurar el misteri, religiós o estrictament humà, en la realitat quotidiana*.

• Poetes francesos més representatius

Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Moréas i Valéry.

• Artistes i filòsofs d'altres cultures afins al simbolisme

Percy B. Shelley, John Keats, Thomas Carlyle, Dante Gabrielle Rossetti, Friedrich Schiller, Georg Wilhelm Hegel, Friedrich Hölderlin, Novalis (Friedrich von Hardenberg), Arthur Schopenhauer, Richard Wagner, Edgar Allan Poe, Walt Whitman, etc.

• Poetes catalans destacats:

Marià Manent, Tomàs Garcés, Clementina Arderiu i, sobretot, Carles Riba.

9.1 Marià Manent (1898-1988)

Els seus estudis d'idiomes, sobretot d'anglès, van ser fonamentals en la formació literària i en la pròpia poesia d'aquest autor, igualment com el contacte directe amb la natura i les nombroses lectures dels romàntics anglesos i dels simbolistes francesos.

La seva obra es va repartir fonamentalment en quatre àmbits:

- La **creació poètica** —deixeble de **Carner**, *la seva poesia evolucionà del noucentisme al simbolisme reflectint un anhel de perfecció formal absoluta*;
- L'**assaig literari i artístic**;
- **el dietari**;
- La **traducció de poesia** —sobretot de poetes anglesos i xinesos.

Obres destacades

La branca (1918),
La collita en la boira (1920),
L'aire daurat. Interpretacions de la poesia xinesa (1928),
L'ombra i altres poemes (1931),
La ciutat del temps (1961) i moltes traduccions i versions poètiques.

9.2 Tomàs Garcés (1901-1993)

La seva poètica traduïa una *voluntat de fondre la tradició clàssica i la tradició popular* en una poesia personal en què *destaquen el lirisme i el somni*, molt propers als *supòsits simbolistes i postsimbolistes*. La poesia de **Garcés** reflecteix un món purament intel·lectualitzat, situat a les zones superiors de l'esperit.

A més de la producció poètica, que la guerra va interrompre i que no repregué fins als anys quaranta, es dedicà a les traduccions i a la narrativa en forma de dietari.

Obres destacades

Vint cançons (1922),
L'ombra del lledoner (1924),
Paradís (1931),
El caçador (1947),
Grèvol i molsa (1953),
Quaderns de la Selva (1962) i
Plec de poemes (1971).

9.3 Clementina Arderiu (1889-1976)

Entre altres aspectes de la seva biografia, cal destacar que el 1916 es va casar amb **Carles Riba**.

La seva trajectòria poètica comença amb la *fusió de les formes populars del cançoner i la influència de Carner*. El contacte amb **Riba**, sense ser aclaparador, donà a la seva poesia *enriquiment i complexitat*. La seva obra, com la de tots els companys de generació, es va veure tràgicament interrompuda per la guerra i l'exili. La repregué als anys quaranta, juntament amb un paper important, al costat de **Riba**, de contribució al redreçament cultural i literari del país.

Obres destacades

Cançons i elegies (1916),
L'alta llibertat (1920),
Cant i paraules (1936),
Sempre i ara (1946),

És a dir (1960) i
L'esperança encara (1969).

9.4 Carles Riba (1893-1959)

Va néixer en el si d'una família sense gaires possibilitats econòmiques; no obstant això, cursà estudis universitaris i es llicencià en dret i en lletres. Des de ben aviat excel·lí en la traducció d'obres clàssiques; del 1911, per exemple, són *Les Bucòliques* de **Virgili**. La seva dedicació a les lletres el portà a l'ensenyament, que exercí a l'**Escola de Bibliotecàries**, a la **Fundació Bernat Metge** i a la **Universitat de Barcelona**, com també a l'exercici de la *crítica en diaris i revistes*. També fou **membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans** Amb **Clementina Arderiu** viatjà a Itàlia, **Alemanya** i **Grècia**. La guerra ho va interrompre tot, i **Riba**, partidari de Catalunya i la República, va haver d'emprendre el camí forçós de l'exili. L'any 1943 retornà a Catalunya i es convertí en el *portaveu dels escriptors catalans i en un dels símbols de la represa cultural*.

Obra poètica destacada

- Riba inicià l'obra poètica sota la influència del noucentisme, tot i que li calgué cercar els seus mestres fora de la tradició literària nacional, perquè aquesta o era insuficient, o no servia per als seus propòsits en poesia. El 1919 publicà *Primer llibre d'estances*, relacionat genèricament amb el noucentisme, el *nucli temàtic* del qual és *l'amor en la vella lluita entre els sentits i la ment*.

- El 1930 aparegué *Estances. Llibre segon*, en el qual sotmet el primer llibre a una profunda *revisió lingüística i estilística*; aquesta obra obtingué un ressò considerable.

- Aviat les lectures de **Mallarmé** i **Valéry** el menaren a una línia lligada al **simbolisme** en la seva **versió classicitzant**, al *conreu de les formes mètriques tradicionals*. El 1935 publicà *Tres sutes*, tres sèries de deu sonets cadascuna que, per l'aspecte formal, qualifiquen el llibre de *poesia pura*.

- Segueixen *Del joc i del foc* (1946), *Tannkas de les quatre estacions* (1936-38) i *Tannkas del retorn* (1943-46) —en què adapta una *forma estròfica japonesa*— i les *Elegies de Bierville* (1943), *una de les obres més notables de la poesia catalana*. Les *Elegies* són *poesia d'exili i allunyament físic* i, paradoxalment, la *narració d'un retorn* —*metafísic i transcendent*— *amb una dimensió religiosa*.

- *Salvatge cor* (1952) és, alhora, un *llibre de poesia eròtica i religiosa*. El darrer llibre de poemes és *Esbós de tres oratoris* (1957), tres *poemes narratius de temàtica bíblica*.

Obres destacades

Obra poètica:

Primer llibre d'estances (1919);

Estances. Llibre segon (1930);

Tres sutes (1935);

Del joc i del foc (1946);

Tannkas de les quatre estacions (1936-38) i *Tannkas del retorn* (1943-46);

Les elegies de Bierville (1943);

Salvatge cor (1952), i

Esbós de tres oratoris (1957).

Obra narrativa:

* Si bé la seva producció literària fou bàsicament poètica, també conreà la narrativa, que publicà exclusivament fins al 1928.

Igualment, és destacable l'obra crítica de **Riba**, paral·lela a la seva obra de creació.

Traduccions:

- Una de les aportacions fonamentals de **Riba** a la cultura i a la llengua catalanes és un seguit de traduccions memorables, sobretot dels clàssics grecs. Hi destaquen una traducció de *L'Odíssea* en hexàmetres, el 1919, i una segona, el 1948, que situen aquesta versió entre les millors en una llengua romànica. També algunes de les principals tragèdies de **Sòfocles**, **Xenofont**, **Èsquil** i **Eurípides**, i versions de **Hölderlin**, **Kavafis**, **Rilke** i algunes històries de **Poe**.

10. La narrativa

A partir de 1925, després d'un període de gran predomini de la poesia, la novel·la va esdevenir una obsessió per a crítics i autors, que unànimement la consideraven necessària per tal de recuperar el contacte amb el públic lector i *per donar una fixació definitiva al català*; es va convertir en el gènere de més difusió. En efecte, **Josep M. de Sagarra** va escriure un article («*La por a la novel·la*», 1925) en el qual defensava el gènere novel·lesc, les llargues novel·les entretingudes escrites en català i que parlessin de la vida del país.

La represa de la novel·la va ser possible gràcies a unes condicions favorables: editorials noves, diaris i revistes, i premis literaris.

Autors:

- Procedents del modernisme, com **Joan Puig i Ferrater**.
- Vinculats al noucentisme, com **Carles Soldevila**.
Independents, com **Josep M. de Sagarra**.
- De la nova generació, com ara **Miquel Llor**.

10.1 Joan Puig i Ferrater (1882-1956)

Fou un novel·lista tardà, provinent del teatre modernista, que es mantingué fidel als seus orígens, la qual cosa li va crear un sentiment de marginació entre la intel·lectualitat de l'època. Algunes de les seves novel·les són autobiogràfiques i d'altres més estrictament de ficció.

Obres destacades

Servitud (1926),
Vida interior d'un escriptor (1928),
Camins de França (1934),
Les facècies de l'amor (1925),

Els tres al·lucinats (1926),
El cercle màgic (1929) i
La farsa i la quimera (1936).

10.2 Carles Soldevila (1892-1967)

La seva popularitat és deguda, sobretot, a la publicació de la secció diària «*Fulls de dietari*» al diari «*La Publicitat*». Va conrear bàsicament el teatre i la novel·la, els dos gèneres de més difusió pública. Les influències més importants de la trilogia, i en general de tota la producció novel·lística de Soldevila, van ser franceses: **Maurois**, **Verlaine** i sobretot, **Gide**, per la seva amoralitat. Igualment, la influència de **Freud** va ser decisiva i cada vegada més marcada.

Soldevila apostà clarament per la modernitat en el contingut i la tècnica emprada —el *monòleg interior*— i en l'ambient de la burgesia barcelonina culta, refinada i mundana.

Obres destacades

La trilogia novel·lística que assenyalà el moment de la seva màxima popularitat fou
Fanny (1929),
Eva (1931) i
Valentina (1933, premi Joan Crexells).

10.3 Miquel Llor (1894-1966)

Si bé **Llor** és conegut bàsicament com a novel·lista, la seva obra abraça també el conte i la traducció. Els autors que traduï i que el van influir foren **Proust**, **Gide** i **Moravia**. També **Dostojevskij** i **Freud** deixaren empremtes decisives en la Catalunya d'aquells anys. La influència de **Freud** va fer que les novel·les del moment originessin un gran escàndol per la seva càrrega sexual.

Obra destacada:

Laura a la ciutat dels sants (1931, premi Joan Crexells 1930).

10.4. Josep Pla (1887-1981)

Josep Pla va néixer a Palafrugell i va morir a Llofriu, al mas Pla, on s'havia retirat des de l'acabament de la guerra. Els orígens rurals no li van impedir conrear una àmplia cultura humanista i fins i tot d'una certa mundanitat, tot i que ell es definia sorneguerament com «*un rústic sofisticat per la cultura*». Va fer la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, però es va dedicar professionalment al periodisme.

La valoració que s'ha fet de la figura i l'obra de **Josep Pla** ha estat sovint controvertida i polèmica. De fet, s'ha tendit a una elaboració-manipulació de la seva imatge basada més en etiquetes de tipus ideològic i polític que no pas en consideracions literàries. En tot cas, és significatiu que la bibliografia sobre Pla continuï essent, encara, molt escassa. Enguany, precisament, es commemora l'*Any Pla* en el centenari del seu naixement i és de suposar que es produeixi un impuls definitiu en l'estudi de l'obra de l'autor.

Va escriure novel·les i narracions curtes, biografies i retrats, guies turístiques i gastronòmiques, i un volum infinit de notes íntimes en forma de dietari.

Obra periodística

- Va col·laborar a “*La Publicitat*” a partir de 1920 i, fins al 1928, viatjà per Europa com a corresponsal d'aquest diari. Aquell mateix any començà a publicar articles a “*La Veu de Catalunya*”, diari per al qual treballà fins al 1936, fent de corresponsal a Madrid i de reporter per Europa i Espanya. Després de la guerra, l'any 39, publicà el primer article a “*Destino*”, i hi col·laborà fins al 1975.

Obra narrativa

- El 1966, Edicions Destino emprengué l'edició definitiva de *l'Obra completa* de Josep Pla, gairebé cinquanta volums; bona part són trets de diaris i revistes, i la resta són retrats —els cèlebres *Homenots*— biografies, notes i alguna novel·la.

- Per a **Pla**, la literatura era un mètode per aclarir i ordenar el pensament; no era, de cap manera, una finalitat en ella mateixa. La seva concepció literària era afí a la del realisme del segle XIX, segons el qual la narració eren imatges de la realitat; és a dir, l'escriptor ha d'emparar-se en l'objectivitat i «escriure en fred». Tanmateix, aquesta objectivitat era enganyosa en tant que **Pla** reflectia en el mirall de la seva literatura les imatges que ell volia veure, les que l'interessaven per raons ideològiques —adscrietes al liberalisme conservador i al localisme-catalanisme. S'ha dit sovint que **Pla** reinventà la intimitat i convertí els seus records en la nostra memòria col·lectiva, limitada a un grup, a un espai i a un temps precisos.

- **Pla**, com a escriptor-ideòleg, atorgà a la literatura una funció social, i a l'escriptor, una funció de compromís amb la societat. El primer d'aquests compromisos que es va autoimposar fou crear una llengua que interessés la gent, fent-la còmoda, fàcil i apetible.

Obres destacades

Primers escrits (1956),
El quadern gris, que porta com a subtítol «Un dietari de joventut, 1918-1919», tot i que probablement va ser escrit el 1966, i
El carrer estret (premi Joanot Martorell, 1952).

11. El teatre

11.1 Josep M. de Sagarra (1898-1961)

Va néixer i va morir a Barcelona. La seva vocació literària, precoç i de producció prolífica, es va començar a encarrilar des de l'adolescència. Sagarra va estudiar dret a la Universitat de Barcelona amb el vague propòsit d'exercir la carrera diplomàtica, que li permetria viatjar i escriure. No obstant això, el camí de la professionalització va ser com per a tants altres intel·lectuals de l'època, el periodisme: a "*El Sol*" de Madrid com a corresponsal des de Berlín i, sobretot, a "*La Publicitat*", en el qual féu la crítica teatral i articles sobre temes diversos.

Des de 1914, any en què publicà el *Primer llibre de poemes*, començà una carrera literària que es va diversificar en el conreu de tots els gèneres, amb un extraordinari domini de la llengua. El 1918 estrenà al *Romea* la primera obra teatral, *Rondalla d'esparvers*. Però la guerra va interrompre aquesta tasca creativa. Sagarra va marxar a París, on es va casar, i amb la seva dona s'embarcà cap a la Polinèsia. L'any 1940, una vegada acabada la guerra, va tornar a Barcelona. L'entorn i ell mateix havien canviat. El teatre i la publicació en català estaven prohibits, per la qual cosa es va veure obligat a traduir, tasca que ja havia iniciat el 1935 amb la *Divina Comèdia*. En aixecar-se la prohibició el 1945, tornà a estrenar obres teatrals, amb més aviat poc èxit fins al triomf aclaparador de *La ferida lluminosa* (1954). Tornà al periodisme en castellà a "*Destino*" (1951) i a "*La Vanguardia*" (1957), i es va allunyar dels cercles de resistència cultural i política. Finalment publicà, el 1954, les seves *Memòries*.

Obra poètica

- Dues característiques dominen pràcticament tota la poesia de **Sagarra**: la predilecció per algunes formes poètiques, sobretot la *cançó*, i la tendència cap a la narració poètica o *poema narratiu*. De fet, tota la seva poesia fou escrita abans de la guerra, tret de *Poema de Montserrat* (1950).

Obra destacada

Primer llibre de poemes (1914),
Cançons de taverna i d'oblit (1922),
El mal caçador (1915),
El comte Arnau (1928),
El poema de Nadal (1930) i
Entre l'equador i els tròpics (1937 i 1945).

Obra teatral

- **Sagarra** va apostar des d'un començament per la professionalització com a autor teatral. Aquesta voluntat comportava el risc de veure's condicionat per la taquilla i el gust del públic. La seva ingent producció dramàtica —més de cinquanta obres estrenades— justifica que la seva sort com a autor fos desigual.

- El tret més característic era probablement la utilització del vers —l'ús de la prosa reduït, sobretot, a la postguerra—, en dos vessants, el dramàtic i el costumista, si bé tots dos responien a allò que **Sagarra** anomenava «el sentit de la terra».

- Les seves obres vehiculen dosis importants de sentimentalisme i remetien al *teatre vuitcentista*, des de **Frederic Soler** fins a **Àngel Guimerà**.

Obres destacades

Teatre en vers:

Rondalla d'espervers (1918),
La filla del Carmesí (1929),
La corona d'espines (1930),
L'hostal de la Glòria (1931),
Desitjada (1932),
El cafè de la Marina (1933),
L'hereu i la forastera (1949) i
Les vinyes del Priorat (1950).

Teatre en prosa:

La fortuna de Sílvia (1947),
Galatea (1948) i
La ferida lluminosa (1954).

Obra narrativa

- La narrativa de ficció, la componen tres novel·les i uns quants contes. Hi defineix una societat, entre l'elegia i la nostàlgia.

Obres destacades

Paulina Boixareu (1919),
All i salobre (1928) i
Vida privada (1932, premi Joan Crexells), i
Memòries (1954).

XVII. De la literatura de postguerra als anys seixanta

12. Context històric

12.1 Els anys quaranta

El règim polític sortit de la guerra es va materialitzar en una dictadura feixista que governà gairebé quaranta anys, fins al 20 de novembre de 1975. El triomf de les tropes rebels va representar per a Catalunya i la resta de terres de parla catalana el començament d'una repressió política i l'esclat d'una descatalanització contundent que es manifestà mitjançant les persecucions a la llengua i als senyals d'identitat nacional, amb l'objectiu de fer desaparèixer definitivament les nostres especificitats culturals com a poble. Després de la desfeta de la guerra, la majoria d'intel·lectuals, artistes i ideòlegs republicans, especialment els catalans, van haver d'emprendre el camí de l'exili, tant cap a Europa com cap a Amèrica. Aquesta situació va generar, d'una banda, una interrupció forçada de la producció literària que la Segona Guerra Mundial va allargar encara uns quants anys i, de l'altra, el sorgiment d'una *literatura d'exili: revistes literàries en català i edició d'obres originals*, majoritàriament des d'Amèrica.

Els anys quaranta foren difícils per als catalans, ja que a les condicions socio-econòmiques dures que imposava la postguerra a tot l'Estat, s'hi afegien els efectes de les persecucions polítiques (10.000 presos polítics a Barcelona el 1946) i el buit deixat pels exiliats (de 150.000 a 200.000 catalans sobre un total de 450.000 exiliats per a tot l'Estat espanyol). Malgrat el clima advers, aviat es començà a organitzar la resistència, el signe més representatiu de la qual fou el govern de la Generalitat a l'exili. De manera esglaonada, els exiliats van anar tornant i s'integraren a la nova realitat social, política i cultural del país, és a dir, a la clandestinitat.

12.2 Els anys cinquanta

Foren determinats pel desencís que va provocar la consolidació del franquisme a causa del nou clima internacional generat per la guerra freda. Els darrers anys de la dècada marcaren un nou impuls en el moviment de la resistència democràtica i catalanista.

13. La poesia de tradició simbolista

En el primer terç del segle XX conviuen en el panorama occidental dues maneres d'entendre la literatura que, de fet, derivaven d'un tronc comú:

la proposta simbolista. Les dues concepcions eren:

- La poesia postsimbolista, que originava la poesia pura;
- La poesia d'avantguarda.

En la literatura catalana, aquestes dues concepcions perduraren molt més enllà que en la resta de literatures, sens dubte per la crisi que significà la guerra i per les reaccions que provocà.

13.1 Bartomeu Rosselló-Pòrcel (1913-1938)

Va néixer a Ciutat de Mallorca. Hi va fer els estudis secundaris i tingué com a professor de literatura **Gabriel Alomar**, el qual li descobrí la vocació literària. Es va traslladar a Barcelona per estudiar filosofia i lletres a la Universitat. En aquella època inicià la seva amistat amb **Carles Riba** i amb el seu company de curs **Salvador Espriu**. El 1935 va anar a fer el doctorat a Madrid, on el sorprengué la guerra. No es va poder incorporar a files a causa de la seva salut precària, però tornà a Barcelona per col·laborar en les tasques de reraguarda. Va caure malalt dels pulmons i fou ingressat en un sanatori del Montseny, on morí el 1938.

Obres

A causa de la seva mort prematura, només va escriure tres llibres.

- *Nou poemes* (1933) està perceptiblement influït per **Gabriel Alomar**, l'**Escola Mallorquina** i la **poesia pura** (**Paul Valéry**, **Jorge Guillén** i **Carles Riba**).
 - *Quadern de sonets* (1934) traslluu l'adopció de *l'estètica barroca culterana*.
 - *Imitació del foc* (publicat pòstumament el 1938) demostra el domini absolut de tots els ressorts literaris.
- L'any 1949, **Salvador Espriu** va editar la poesia de Rosselló-Pòrcel reunida a *Obra poètica*.

13.2 Màrius Torres (1910-1942)

Va néixer a Lleida, però es traslladà a Barcelona per estudiar la carrera de medicina, seguint la tradició familiar. En acabar els estudis viatjà per Europa i després va anar a Madrid a fer el doctorat. El 1935 el van haver de traslladar a un sanatori antituberculós i hi restà fins a la mort, set anys més tard. Durant aquests anys de reclusió es dedicà a la lectura, a escriure i a la música.

En la seva poesia, hi van tenir una gran influència la figura del seu pare i les seves creences sobre la metempsicosi³, la pròpia experiència del dolor i l'enfrontament real amb la mort. Els seus models més immediats foren **Riba** i **Baudelaire**, és a dir, la tradició simbolista. El llenguatge dels seus poemes és allunyat de tot col·loquialisme o dialectalisme.

Obra

- La seva obra restà inèdita fins que el 1947, durant l'exili a Mèxic, aparegué editada amb el títol *Poesies*.

13.3 Agustí Bartra (1908-1982)

Va néixer a Barcelona en el si d'una família humil. La seva formació autodidacta es va veure compensada per la passió per la lectura. Abans d'incorporar-se al front va col·laborar en diverses tasques periodístiques. El 1939 creuava la frontera cap a l'exili, primer a França i més tard a Mèxic; durant l'exili va conèixer la també escriptora **Anna Murià**, amb qui es va casar. Instal·lat a Mèxic, prosseguí l'elaboració de l'obra poètica. L'any 1970 va retornar a Catalunya, on va continuar escrivint i publicant, i on va ser guardonat amb nombrosos premis literaris.

La seva obra, d'un retoricisme abrandat, tot i que profundament compromesa, gira bàsicament entorn de dos nuclis temàtics: **l'ésser humà**, concebut com a força de la naturalesa, i **la mitologia grega, mexicana, americana moderna, catalana** i pròpia. Les influències literàries que hi detectem són **Walt Whitman** i altres escriptors americans com ara **E. Dickinson** i **T. S. Eliot**, i romàntics alemanys com ara **Novalis**, **Hölderlin** i **Rilke** —d'aquí el seu maragallianisme.

Obres destacades

- Oda a Catalunya des dels tròpics* (1944),
- Màrsias i Adila* (1948),
- Odisseu* (1953),
- Poemes d'Anna* (1955),
- Quetzalcòalt* (1960),
- Obra poètica completa* (1970-1983),
- Poemes del retorn* (1972) i
- Haikús d'Arinsal* (1981).

³ **metempsicosi**. Traspàs de l'ànima humana, en separar-se del cos arran de la mort, al cos d'un altre ésser.

13.4 Joan Vinyoli (1914-1985)

Va néixer a Barcelona. La seva formació fou autodidacta i s'introduí en el món de les lletres gràcies a les col·laboracions que escriví per a la premsa. No va participar directament en la guerra pel fet de ser fill de vídua i a causa també d'una salut delicada.

La seva producció literària es compon exclusivament de poesia —original o traduïda—, que va incorporar a la seva existència des d'una vivència romàntica del que és vida i poesia. L'obra de **Vinyoli** està molt directament relacionada amb la *poètica simbolista*. Sens dubte és un dels poetes de la *generació del 36* més lligats al mestratge de **Carles Riba**. Atribueix a la poesia el caràcter de misteri quasi religiós, d'exercici espiritual.

Obres destacades

Poesia completa 1937-1975, *Poesia completa 1975-1979*, *A hores petites* (1981), *Domini màgic* (1984), *Versions de Rilke* (1985) i *Passeig d'aniversari* (1984).

14. La poesia de tradició avantguardista

Entre els poetes consagrats abans de la guerra i que continuaren en actiu a Catalunya, cal destacar **J. V. Foix**, que representava un lligam directe amb *l'avantguarda històrica* i que facilità l'adopció de posicions semblants a escriptors més joves, com ara **Josep Palau i Fabre** o **Joan Brossa**. També cal destacar l'acció d'un grup molt heterogeni que aplegava artistes plàstics i escriptors, "Dau al Set", fundat per **Joan Brossa**, **Arnau Puig**, **Modest Cuixart**, **Joan Ponç**, **Antoni Tàpies** i **Joan Josep Tharrats**.

14.1 Josep Palau i Fabre (1917)

Va néixer a Barcelona. Arribà a la literatura a través de l'art. La seva formació acadèmica i intel·lectual s'estroncà amb la guerra. Una vegada acabat el conflicte bèl·lic, reprengué els estudis i es posà en contacte amb els joves intel·lectuals que assajaven de reorganitzar la vida cultural de l'exili interior. El 1945 obtingué una beca per anar a París, on menà una vida bohèmia. Durant aquest període va conèixer **Picasso** i la *poesia francesa*.

Palau i Fabre era i és un poeta atípic, profundament individualista, que defensava posicions avantguardistes molt ortodoxes, sobretot d'herència *surrealista*. La seva obra poètica, produïda fonamentalment durant els anys quarantes fou un acte d'investigació i provocació.

També va escriure contes i articles, que s'han publicat en reculls, i diverses obres teatrals.

Obres destacades

Palau i Fabre va redactar una bibliografia ingent i bàsica sobre l'obra i la vida de **Picasso**.

En destaca *Picasso vivent* (1981).

La difusió de la seva obra poètica fou limitadíssima fins al 1972, en què es reedità *Poemes de l'alquimista*; aquesta obra, però, no es va poder llegir completa, sense censura, fins a les edicions de 1977-1979.

14.2 Joan Brossa (1919)

Va néixer a Barcelona. Des d'un bon començament la poesia ha estat per a **Brossa** un ofici de dedicació plena i exclusiva. El teatre, l'altre gènere que ha conreat, l'ha entès sempre com a «*poesia escènica*».

J. V. Foix contribuï de manera decisiva a l'acostament del poeta a l'art plàstic, afinitat que l'ha portat a ha col·laborar estretament amb artistes d'aquest camp, i fins i tot a orientar en aquest sentit la seva producció els *poemes visuals* i els *poemes objecte*. **Foix** el conduí també a la poesia d'avantguarda. **Brossa** s'ha definit com a «*neosurrealista*», terme que entén com un estil poètic entre l'abstracció i la realitat.

És característica de la seva obra la gran atracció que ha sentit sempre per la interrelació entre diverses formes expressives. música, màgia, escultura, pintura, teatre, cinema...

Obres destacades

El saltamartí (1969),
Poesia rasa (1970),
Poemes visuals (1975) i
Accions musicals (1975).

A partir de l'any 1974 es començà a editar el *Teatre complet*.

15. Dos poetes a part: Salvador Espriu & Joan Oliver/Pere Quart

15.1 Salvador Espriu (1913-1985)

Va néixer a Santa Coloma de Farners en el si d'una família benestant, però els seus orígens familiars el vinculen a *Arenys de Mar* — *Sinera* en la mitologia espriuana. Es traslladà a viure a Barcelona, on estudià la carrera de dret, a més d'història i llengües clàssiques. L'havien becat per emprendre estudis d'egiptologia, però aquest projecte coincidí amb l'esclat de la guerra. Abans que el mobilitzessin a l'Auditoria de Guerra ja havia publicat diversos llibres en prosa que constituïren una novetat radical i el trencament definitiu amb l'estil del noucentisme i, fins i tot, del simbolisme, cosa que el distingí dels seus companys de generació. Després de la guerra no empenyé, com tants d'altres, el camí de l'exili, sinó que formà part de la resistència interior i va continuar la seva obra literària pels camins de la clandestinitat. Els condicionaments de la postguerra determinaren que el coneixement de la poesia d'**Esprriu** quedés reduït a cercles molt limitats. Fins als anys seixanta no s'eixamplà l'àmbit de difusió de l'obra d'**Esprriu**; hi van contribuir sobretot els muntatges teatrals i els poemes musicats. El 1972 li concediren el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

La seva obra abraça tots els gèneres: la narrativa (contes i novel·les) la poesia i el teatre. En tots es despleguen de manera unitària les figures i els escenaris mítics del *cosmos espriuà*, molt influït per la *Bíblia* —sobretot per *l'Antic Testament*; el *poble d'Israel* s'identifica amb el poble català—, i per la *mitologia grega*. Hi apareixen termes com ara:

- *Sinera*, que representa els seus orígens a Arenys;
- *Lavinia* —Barcelona i, a vegades, Catalunya— que és objecte d'una sàtira lúcida i cruel;
- *Sepharad*, per referir-se a Espanya;
- *l'Esperanceta Trinquís*;
- *el vell Salom*;
- *Teseu i Ariadna al laberint*;
- *Antígona*;
- *Fedra: etc.*

La temàtica de l'obra espriuana gira bàsicament entorn de la *meditació sobre la mort*, en la seva dimensió individual o col·lectiva —la guerra entre germans—, *la llengua i la redempció per la paraula*, i la *pàtria*.

L'*estil poètic* respon a la *nuesa* i a la *senzillesa* aparent de l'expressió, per la qual cosa la seva poesia esdevé, a vegades, molt hermètica, cultíssima i plena de referències mítiques i literàries.

Obres destacades

Obra narrativa:

El doctor Rip (1931),
Laia (1932),
Ariadna al laberint grotesc (1935),
Fedra (1938), *Les roques i el mar, el blau* (1981).

Obra poètica:

Les cançons d'Ariadna (1949),
Cementiri de Sinera (1946),
Les hores (1952),
Mrs. Death (1952),
El caminant i el mur (1954),
Final del laberint (1955),
La pell de brau (1960),

Llibre de Sinera (1963),
Per al llibre de salms d'aquests vells cecs (1967),
Obres completes. Poesia (1968),
Setmana Santa (1971),
Formes i paraules (1975),
Per a la bona gent (1984).

4.2 Joan Oliver/Pere Quart (1899-1986)

Va néixer a Sabadell en el si d'una de les famílies més importants de l'època, pertanyent a la burgesia industrial i financera. Estudià dret a la Universitat de Barcelona i durant aquesta època —els anys vint formà part del *Grup de Sabadell*, moviment d'avantguarda en una versió divertida i superficial. L'escriptor **Joan Oliver** s'amagà darrere del pseudònim **Pere Quart** per escriure poesia. Abans de la guerra publicà articles periodístics, narracions, reculls de poemes i una comèdia que s'estrenà el 1935.

Durant la guerra, la seva actitud fou militant i les seves tasques es multiplicaren; va ser fundador de la *Institució de les Lletres Catalanes*, organitzador de les biblioteques del front cap de publicacions de la Conselleria de Cultura i, al final, organitzador de l'evacuació dels escriptors antifeixistes. També publicà poesia i teatre. L'exili el dugué fins a Xile, on s'estigué fins al 1948, en què emprengué el retorn a Catalunya. A Xile continuà escrivint, publicant i realitzant tasques d'activador cultural. Durant els anys difícils de la clandestinitat, el contacte amb una generació de joves lluitadors i crítics que el prengueren com a mestre li retornà el coratge necessari per continuar combatent en tasques polítiques i intel·lectuals.

Durant aquesta època es dedicà també a la traducció d'autors ben diversos (**Molière, Goldoni, Txèkhov, Shaw, Beckett, Brecht**, etc.). L'any 1970 va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i rebutjà la medalla d'or de la Generalitat, en un gest simbòlic de condemnar l'ambigüitat de la democràcia formal hereva del franquisme.

L'obra poètica de **Pere Quart** es caracteritza d'entrada per un distanciament de la seva generació —la de **Carles Riba**— i un alineament amb poetes com ara **Rosselló-Pòrcel, Vinyoli i Espriu**. Tanmateix, cal remarcar una oposició contundent a la tradició simbolista. **Pere Quart** va ser un poeta solitari, *rara avis* que va crear una obra molt peculiar, allunyada de qualsevol etiqueta o corrent. La seva producció literària es caracteritza per aquests trets:

- La correcció estilística i l'ús d'una llengua acurada, tot i que clarament allunyada de l'artificiositat noucentista i simbolista.
- La concreció, la síntesi.
- L'humor, a voltes irònic o sarcàstic, a voltes més benivolent.
- Una poesia arrelada en un temps i un espai, nodrida d'història personal i col·lectiva —la seva condició de «nàufrag» i «la història mutilada».

Obres destacades

Obra poètica:

Les decapitacions (1934),
Bestiari (1937),
Terra de naufragis (1958) i
Vacances pagades (1960).

Obra narrativa:

Contraban (1937),
Relacions (1940) i
Biografia de Lot (1963).

16. La narrativa

16.1 Pere Calders (1912-1994)

Va néixer a Barcelona. Professionalment es va formar com a dibuixant, tot i que de ben jove s'aficionà a la literatura. El 1933 ja es va estrenar com a contista publicant un relat a la premsa. S'allistà en qualitat de voluntari al front. Seguidament, emprengué el camí de l'exili; s'instal·là a Mèxic i hi va viure vint-i-tres anys. Continuà escrivint i publicant. L'any 1962 tornà a Barcelona, on col·laborà en diverses revistes i treballà en tasques editorials. Va publicar tres novel·les i diversos volums de contes, i guanyà alguns premis importants. El 1978, el grup **Dagoll Dagom** escenificà alguns dels seus contes en el muntatge teatral *Antaviana*, que obtingué un èxit esclatant, fet que contribuï a promoure el coneixement de **Calders** i la seva obra més enllà dels cercles literaris. Els seus contes han estat traduïts a diverses llengües.

Pere Calders és un dels pocs narradors als quals es pot anomenar sense reserves *contistes*, atès que la seva producció de novel·la és complementària i subsidiària als contes. Plantejava la necessitat de recrear la realitat a través de la imaginació i la fantasia; reclamava una total llibertat per al somni, un dels pocs drets dels humans davant la dura quotidianitat. Pretenia que el món real i el món irreal de la fantasia es confonguessin en un de sol, estrictament literari: és el que s'ha denominat *realisme màgic*. Per aconseguir crear aquest univers literari amb autonomia pròpia, però versemblant, Calders recorregué al distanciament l'aconseguí mitjançant el llenguatge —sovint periodístic, d'una adjectivació precisa i a vegades sorprenent— i el punt de vista —presentava al lector les coses més insòlites com si fossin perfectament lògiques, a través de la subjectivitat dels personatges. Altres característiques típiques de Calders són *l'humor* i la *ironia*. Tot i això, no entenia la literatura com a simple evasió, sinó com una reflexió sobre la condició de l'ésser humà, sense moralisme i amb un cert escepticisme.

Obres destacades

El 1936 aparegué el primer llibre de contes (*El primer arlequí*) i una novel·la curta (*La glòria del doctor Larén*).
De les seves experiències de guerra, en sortí el testimoni *Unitats de xoc* (1938).
Altres obres són:
Cròniques de la veritat oculta (1955, premi Víctor Català 1954),
L'ombra de l'atzavara (1964, premi Sant Jordi 1963),
Tots els contes (1968),
Invasió subtil i altres contes (1978) i
Tot s'aprofita (1983).

15.2 Llorenç Villalonga (1897-1980)

Va néixer a Ciutat de Mallorca, en el si d'una família tradicional i benestant. Des de ben jove va sentir una atracció per la cultura francesa i per les lletres en general. Les primeres provatures literàries foren en castellà i les va publicar a la premsa local. Va estudiar medicina en diverses universitats de la Península fins que, el 1927, obtingué el títol de metge. El període d'estudiant fou d'una intensa formació intel·lectual i vital, molt cosmopolita. El 1929 es traslladà a París per tal de seguir estudis especialitzats de psiquiatria. Retornà a Mallorca, publicà la primera novel·la (*Mort de dama*, 1931) —que va causar gran escàndol—, i col·laborà a la premsa local amb articles marcadament anticatalanistes i de tendència feixista. Tot i declarar-se europeista i liberal, en esclatar la guerra s'afilià a Falange Española. No obstant això, l'ortodòxia feixista el considerà un desviacionista, per la qual cosa **Villalonga** decidí posar fi a les seves col·laboracions a favor del nou règim. Es retirà a les possessions de la seva dona a l'interior de l'illa. Els anys de la postguerra foren d'aïllament. Amb tot, el contacte amb les noves generacions d'escriptors illencs fou decisiu per

catalanitzar la seva obra literària, com també l'edició que en va fer l'editor català Joan Sales. El reconeixement públic —l'èxit de lectors de *Mort de dama i Bearn* fou espectacular— precedí el reconeixement «oficial» amb el *premi Josep Pla* el 1973

Villalonga fou sobretot un novel·lista, encara que són remarcables les seves aportacions en l'àmbit del conte i del teatre. Sovint, contes i peces teatrals eren el guió o el nucli ideològic o temàtic de les seves novel·les. Moltes de les seves obres, les va escriure primer en castellà i posteriorment les va traduir, revisar i ampliar.

Estil:

- L'estil de **Villalonga** està marcat per la seva formació francesa, amb autors com ara **Proust**, de qui agafa la fixació del record, o **Voltaire**, en el vessant ideològic. L'obra de **Vilallonga** és l'obra d'un moralista.

Temes:

- Mitificà una època i uns personatges desapareguts o en vies de desaparició: la lluita entre els dos mons —el tradicional mitificat i el modern de la societat de consum— es resol en l'acceptació crítica del món dels «dimonis».

Personatges:

- Els personatges més ben tractats i quantitativament més representatius de la seva obra són les dones: portadores de la delicadesa, el refinament, l'equilibri i la intel·ligència.

Obra novel·lística

Els crítics han establert diversos cicles que organitzen la producció novel·lística de l'autor després de la publicació de la primera novel·la: *Mort de dama* (1931).

Cicle de Fedra:

L'escriptor, jove, es rebel·la contra un món estàtic i connecta amb els ambients intel·lectuals esnobs i renovadors.

Obres destacades

L'hereva de dona Obdúlia (1970), escrita originalment en castellà amb el títol *Mme. Dillon* el 1936 i traduïda i revisada després.

Cicle de Bearn:

El retrat de la baronessa de Bearn i el seu ambient és el centre d'un cant elegíac a un món perdut, del qual anys abans havia fet la caricatura. Ara sorgeix la necessitat de perpetuar-ne el record, lluny del cosmopolitisme esnob.

Obres destacades

Bearn o la sala de les nines (1961, versió completa el 1966) i *Les ruïnes de Palmira* (1972).

Cicle de la raó i els seus dimonis:

La Mallorca mitificada en el cicle anterior és ja un record; el món del turisme i la societat de consum s'ha imposat a les illes.

Obres destacades:

Desenllaç a Montlleó (1963),
Flo la Vigne (1974),
Andrea Victrix (1974, premi Josep Pla 1973).

Cicle elegíac de les etapes vitals:

Són les novel·les del temps retrobat.

Obres destacades:

Falses memòries de Salvador Orlan (1967),
La Virreyña (1969) i
El misantrop (1972).

15.3 Mercè Rodoreda (1908-1982)

Va néixer a Barcelona, al barri de Sant Gervasi, en el si d'una família catalanista i lletraferida. Als divuit anys es va casar amb el seu oncle, que havia arribat feia poc temps d'Amèrica, i al cap d'un any va néixer el seu únic fill. Aquest matrimoni fou una experiència negativa que deixà registrada en la seva obra (*Aloma*, 1938). Atreta per la literatura, començà a col·laborar amb alguns contes en les revistes i els diaris més prestigiosos de l'època. Abans de la guerra també publicà algunes novel·les, la majoria de les quals rebutjà més tard, perquè les va considerar fruit de la inexperiència. Va emprendre el camí de l'exili, que la dugué, en un itinerari llarg i dramàtic de Roisy-en-Brie a París, d'allí a Llemotges i Bordeus i, finalment, a Ginebra. Durant tota aquesta època el seu company sentimental fou **Armand Obiols**, escriptor com ella, casat, amb qui va mantenir una relació intensa però turmentada, que va marcar alguns aspectes de la seva obra. Tornà a escriure. El retorn definitiu a Catalunya no fou fins als anys setanta. Es va instal·lar a Romanyà de la Selva i, voltada d'un jardí i un paisatge suggerents, hi redactà les seves obres de maduresa. Li van atorgar el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 1981. Va morir l'any següent, després d'una ràpida malaltia.

La seva producció literària —centrada exclusivament en la narrativa, tant contes com novel·les— està estretament lligada a l'evolució de la seva vida i a la cronologia personal. Per això els crítics hi distingeixen les etapes següents:

Anys d'aprenentatge:

Rodoreda rebutjà les altres novel·les publicades en aquest primer període.

Obra destacada:

Aloma (1938, premi Joan Crexells), que és l'única que recupera d'aquesta època.

La represa:

Després del parèntesi de la guerra i l'exili, reprengué l'activitat literària amb un recull de contes; l'autora va confessar que no hauria estat capaç de fer una novel·la. Amb tot, la gran novel·la d'aquest període i potser l'obra clau de Mercè Rodoreda fou *La plaça del Diamant* (1962). L'escriu a Ginebra i continuava la seva galeria de figures femenines, la pèrdua d'identitat i la marginació que representaven per a la dona les relacions amb els homes, tot i la saviesa que demostraven en adaptar-se a una vida que s'havia de viure. En el cas de la protagonista de la novel·la, la maduració del personatge va íntimament lligada a la història de Catalunya.

Obres destacades:

Vint-i-dos Contes (1958) i

La plaça del diamant (1962).

La maduresa:

La darrera mostra novel·lística d'aquesta etapa fa de pont entre la maduresa i la vellesa, amb la introducció d'elements nous —el símbol recurrent de la flor i el jardí, el nou símbol de l'aigua lligat a la mort i la infantesa— i la liquidació dels procediments realistes emprats fins ara.

Obres destacades:

El carrer de les Camèlies (1966) i

Jardí vora el mar (1967).

La vellesa:

D'una banda, aquesta etapa comença amb un recull de contes en què analitza la condició humana —ja no només de la dona marginada— enfrontada a la mort en un univers de ficció presidit pel mite i el fet fabulós. Apareix el tema de la metamorfosi com a possibilitat de supervivència.

D'altra banda, *Mirall trencat* (1974) tracta del tema de la vellesa, de la mort i del mite. La visió del món que se'n desprèn és la més tràgica i desencisada de totes, sense esperança. El mite és el de la infantesa, que té com a centre un jardí de

somni amb un símbol universal: L'aigua. Els personatges femenins són els que assolixen més categoria i relleu, tant en el món dels adults com en el dels infants.

Obres destacades:

La meva Cristina i altres contes (1967)
i *Mirall trencat* (1974).

La darrera etapa:

Per marcar el començament d'aquesta etapa i assenyalar un canvi apareix novament un llibre de contes o narracions. Rodoreda recupera la llibertat i la imaginació infantils, que fins aleshores havia mantingut sota un control rigorós. També la producció novel·lística és profundament desoladora: posa al descobert la insolidaritat, la crueltat i la rudesia que presideixen les relacions humanes. La darrera novel·la és la més densa, misteriosa, onírica, gairebé críptica, i es va editar pòstumament.

Obres destacades:

Viatges i Flors (1980),
Quanta, quanta guerra... (1980) i
La mort i la primavera (1986 — d'aparició pòstuma).

17. El teatre

17.1 Salvador Espriu

L'obra teatral d'Espriu és importantíssima i renovadora.

Obres destacades

- La primera mostra fou una versió lliure de la *Fedra* de **Llorenç Villalonga**, de 1936, malgrat que no es publicà fins al 1955.
- *Antígona* (1939) és una actualització del mite clàssic als temps moderns en què **Espriu** fa una clara presa de posició. L'obra no es publicà fins a l'any 1955 i no s'estrenà fins al 1958. Més endavant, el 1967, en va fer una segona versió amb canvis molt importants, sobretot la incorporació d'un nou personatge: el *Lúcid Conseller*.
- L'any 1948 escriví una obra cabdal del teatre català, *Primera història d'Esther*, que es va estrenar el 1957.
- El 1965 es va fer un espectacle teatral amb textos narratius i poemes seus: *Ronda de mort a Sinera*.
- Entre el 1973 i el 1976 escriví *D'una vella i encerclada terra*.
- Finalment, *Una altra Fedra, si us plau*, estrenada el 1978, clou la seva producció teatral.

17.2 Joan Oliver

Oliver va dir diverses vegades que la seva gran vocació havia estat el teatre, però que a causa de la constant situació d'anormalitat era una vocació frustrada. La forma teatral en què es va sentir més còmode va ser la comèdia burgesa, tot i que amb una ideologia diferent, fins i tot oposada a la de l'origen del gènere: en lloc d'enaltir la classe dominant, Oliver la ironitzava i en feia un retrat grotesc, més cru que irònic.

La producció teatral de **Joan Oliver** es pot classificar en tres etapes:

- l'anterior a la guerra,
- la intermèdia
- i la posterior.

La primera es caracteritza per l'*humor* absolutament desinhibit. A la segona, la *ironia no hi té lloc*, els esdeveniments són massa seriosos. Escriví una de les seves millors obres, *La fam*, en què analitza el període revolucionari.

Finalment, a la darrera etapa trobem l'**Oliver** amarg i pessimista que retorna de l'exili i ha esdevingut més comprensiu, fins i tot amb la burgesia que tant havia atacat.

Obres destacades

- Primera etapa:
Allò que tal vegada s'esdevingué (1936) i
Cataclisme (1935), entre altres
- Segona etapa: *La fam* (1938).
- Tercera etapa: *Ball robot* (1958).